

ŞİİR İNCELEME YÖNTEMİ

ŞİİRDE TEMA, ŞİİR TÜRLERİ, ŞİİR VE GELENEK

A. ŞİİRDE TEMA

- ✓ Her eserin bir yazılış amacı, iletmek istediği bir mesaj vardır.
- ✓ Eserde iletilmek istenen mesaja "tema" denir.
- ✓ Şiirde daha çok duygu ve hayaller işlenir; bir şiirde yoğun olarak işlenen duygular ve hayaller şiirin temasını oluşturur.
- ✓ Şiiri oluşturan her birimin bir teması vardır. Bu temalar birleşerek şiirin ana temasını oluşturur.

B. KONU

- ✓ Her yazım ve anlatımın temeli konudur.
- ✓ Konu, üzerinde konuşulan, yazı yazılandır.
- ✓ Şiirde üzerinde durulan, ele alınan her şey konudur.
- ✓ Konu günlük olaylardan alınabileceği gibi insanlar arası ilişkilerden, toplumsal gerçeklerden, sorunlardan, bilim ve teknolojiden, sanattan, kısaca yaşamın her kesitinden seçilebilir.

TEMA VE KONUNUN AYRIMI

- ✓ Tema, anlatımda dile getirilen duygu düşünce ve hayaldir. Konu ise belli bir bağlamda kişi, yer, zaman ve durum bildiren şekliyle, anlatılması somutlaştırılmasıdır.
- ✓ Şiirde işlenen temalar soyut bir kavram veya düşüncedir, bu soyut kavramlar şiir dışında da vardır. Şiirle somutlaştırılan temaya da konu denir.
- ✓ Konunun somut nitelikli olmasına karşılık, tema soyut özellikler gösterir.
- ✓ Bir eserin teması, onun konusu değildir. Konunun çok özel bir biçimde işlenmiş ayrıntısıdır.
- ✓ Ölüm temasının işlendiği bir eserde "ölüm karşısında duyulan hüznü", bu eserin konusu olarak ifade edilebilir. Bir şeyin edebiyat eserine konu edilmesi için, bir yazar veya şairin o konuyu seçmiş olması yeterlidir. Oysa tema, edebî şahsiyetin sanatçı yönünün, yorumlama gücünün bir göstergesidir.²

❖ Örnek şiir

❑ *Mert dayanır, namert kaçar
Meydan gümbür gümbürlenir
Şahlar şahı divan açar
Divan gümbür gümbürlenir*

*Yiğit kendini öğende
Oklar menzilin döğende
Şeşper kalkana değende
Kalkan gümbür gümbürlenir*

*Ok atılır kalesinden
Hak saklasın belâsından
Köroğlu'nun narasından
Her yan gümbür gümbürlenir*

TEMA: Yiğitlik

KONU: Yiğitliği ve yiğitleri övme

❖ Örnek şiir

❑ *Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl!*

TEMA: Vatan sevgisi, hürriyet

KONU: Şair burada asırlarca hür yaşamış vatanın ve milletin, inancından ve azminden dolayı, özgürlüğe hakkı olduğunu belirtmiş

B. ŞİİR TÜRLERİ

1. LİRİK ŞİİR

- ✓ Duygu ve düşüncelerin coşkulu bir dille anlatan şiire lirik şiir denir.
- ✓ Eski Yunan edebiyatında şairler şiirlerini **Lyra (lir)** denilen bir sazla söyledikleri için bu tür şiirlere lirik denilmiştir.

❖ Örnek şiir

- ❑ *Kara dutum, çatal karam, çingenem
Nar tanem, nur tanem, bir tanem,
Ağaç isem dalımsın salkım saçak
Petek isem balımsın oğulum
Günahımsın vebalimsin.
Dili mercan, dizi mercan, dişi mercan
Yoluna bir can koyduğum,
Gökte ararken yerde bulduğum
Karadutum, çatal karam çingenem
Daha nem olacaktın bir tanem?*

2. EPİK ŞİİR

- ✓ Epik sözcüğü, Yunancada destan anlamındaki **epope** den gelmektedir.
- ✓ Epik şiirlerde yiğitlik, kahramanlık, savaş. temaları işlenir.
- ✓ Yazının bulunuşundan önceki dönemlerde ulusların hayatında derin izler bırakan tarihsel olayları dile getiren destanlar epik şiir sayılır.

❖ Örnek şiir

- ❑ *Kalktı göç eyledi Avşar elleri,
Ağır ağır giden eller bizimdir.
Arap atlar yakın eder ırağı,
Yüce dağdan aşan yollar bizimdir.
Belimizde kılıcımız Kirmani,
Taşı deler mızrağımın temreni.
Hakkımızda devlet etmiş fermanı,
Ferman padişahın, dağlar bizimdir.*

3. PASTORAL ŞİİR

- ✓ Pastoral sözcüğü, Fransızca **pastorale** (çobanlığa ilişkin) sözcüğünden gelmektedir.
- ✓ Çoban ve kır yaşamını, doğa güzelliklerini anlatan şiirlere denir.
- ✓ Eğer şair doğa karşısındaki duygulanmasını anlatıyorsa “**idil**”, bir çobanla karşılıklı konuşuyormuş gibi anlatırsa “**eglog**” adını alır.
- ✓ Abdülhak Hamit Tarhan’ın «**Sahra**» isimli şiiri edebiyatımızdaki ilk pastoral şiir örneğidir.

❖ Örnek şiir

- ❑ *Gümüş bir dumanla kapandı her yer
Yer ve gök bu akşam yayla dumanı
Sürüler, çeşmeler, sarı çiçekler
Beyaz kar, yeşil çam, yayla dumanı*

4. DİDAKTİK ŞİİR

- ✓ Didaktik sözcüğü, Yunanca **didaktikos** (öğretme) sözcüğünden gelmektedir.
- ✓ Belli bir düşünceyi aşlamak ya da belli bir konuda öğüt, bilgi vermek, ahlaki bir ders çıkarmak amacıyla öğretici nitelikte yazılan şiirlerdir.
- ✓ Duygu yönü zayıf şiir türüdür.
- ✓ Kimi mesneviler, Tekke edebiyatındaki nutuklar, manzum hikâyeler ve fabllar da bu gruba girer.
- ✓ Yusuf Has Hacıp’in «**Kutadgu Bilig**» adlı mesnevisi bu türün ilk örneği kabul edilmektedir.

❖ Örnek şiir

- ❑ *İnsanlığa dürüst davran
İnsan küçük büyük evran
İnsanlara hakça davran
Koltuk sana bâki değil*

5. SATİRİK ŞİİR

- ✓ Satirik sözcüğü, Fransızca **Satire** (hiciv, alaylı yergi) sözcüğünden gelmektedir.
- ✓ Bir kişi, olay, durum, iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle eleştirilir.
- ✓ Bu tür şiirlere Divan edebiyatında **hiciv**, Halk edebiyatında taşlama, yeni edebiyatımızda ise **yerghi** verilir.

❖ Örnek şiir

- ❑ *Benim bu gidişe aklım ermiyor
Fukara halini kimse sormuyor
Padişah sikkesi selam vermiyor
Kefensiz kalacak ölümüz bizim*

6. DRAMATİK ŞİİR

- ✓ Dramatik sözcüğü, Yunanca **dram** (sahnedede oynanmak için yazılmış oyun) sözcüğünden gelmektedir.
- ✓ Tiyatroda kullanılan şiir türüdür.
- ✓ Dramatik şiir, harekete çevrilebilen şiir türüdür. Başlangıçta «trajedi» ve «komedi» olmak üzere ikiye ayrılan bu şiir türü «dram» in eklenmesiyle üçe çıkmıştır.
- ✓ Türk edebiyatında Namık Kemal, A. Hamit Tarhan, Faruk Nafiz, Necip Fazıl vs. bu türde şiirler yazmıştır.

❖ Örnek şiir

- ❑ *Musa – Zaten emeli yüzünden okunuyor, Kuran'ı hıfzetmiş kadar gönlüme ferahlık geliyor.
Mirvan – (Aziz'e) Ziyad, oğlunun cevabını sen oku. Al.
(Kâğıdın birini verir.) Ben kardeşiminkini okuyacağım
(Zehra'ya). İşte seninki!
Mervan- Sanki tufan bulutunda yıldız
Kim şu mahşerde kalan şehzade?
Bütün etrafım düşman sarmış,
Beni kurtar, diye haykırdı!*

C. MANZUME VE ŞİİR

- ✓ Manzum, “nazımla yazılmış, şiir biçiminde” anlamındadır.
- ✓ Manzum eser dendiğinde, nazımla yazılmış eser anlaşılır.
- ✓ Nazım yoluyla yazılmış esere **manzume** denir.
- ✓ Manzumelerde ölçü ve uyak gibi nazma ait kurallara uyulur.
- ✓ Ancak her manzume şiir değildir. Çünkü bir metne şiir denilebilmesi için ölçü ve uyak kullanmak yeterli ve hatta şart değildir.
- ✓ Bir metne şiir denilebilmesi için o metnin belli bir sanat değeri taşıması gerekir
- ✓ Ölçü ve uyak olmadan da yazılabilme özelliği gösteren şiirin olmazsa olmazları estetik tat, imge, çağrışım ve müzikal uyumdur.
- ✓ En genel bakış açısıyla şiir, düzyazıya çevrilemeyen metindir.
- ✓ Geleneksel edebiyatta nazımla şiir bir tutulmuş, birbirinin yerine kullanılmıştır. Ne var ki nazımla ölçülü, uyaklı yazılmış her sözün şiir sayılamayacağı görüşünün egemen olmasıyla, şiir ve manzume kavramları birbirinden ayrılmıştır.

ŞİİR	MANZUME
Sanatsal değeri ön plandadır.	Öğretici özellik taşır.
Olay örgüsü yoktur.	Olay örgüsü vardır.
Düzyazıya dönüştürülemez.	Düzyazıya dönüştürülebilir.
Mecaz yönünden güçlüdür.	Mecaz yönünden zayıftır.
İmge ve çağrışım yönü fazladır.	İmge ve çağrışım yönü azdır.
Bireysellik ve duygu ön plandadır.	Anlatma ve gösterme ön plandadır.
Edebi sanatlar kullanılır.	Edebi sanatlar kullanılmaz.
Estetik boyutu vardır.	Estetik boyutu yoktur.

❖ **Manzume örneği**

- ❑ *Küçüktüm ufacıktım,
Top oynadım acıktım,
Yerde buldum bi erik,
Kaptı bi alageyik..
Geyik kaçtı ormana,
Bindim bir ak doğana.
Doğan, yolu şaşırđı,
Kaf Dağından aşırđı.
Attı beni bir göle
Gölden çıktım bir çöle,
Çölde buldum izini,
Koştuđ tuttum dizini.
Geyik beni görünce,
Düştü büyük sevince.
Verdi bana bir elma,
Dedi, dinlenme, durma.*

❖ **Okuduğunuz Manzumenin Özellikleri**

- ✓ **Dizeler halinde yazılmıştır.**
(Manzumeler, nazım biçiminde yazılmak zorundadır.)
- ✓ **Ölçü, uyak ve redif kullanılmıştır.**
(Manzumelerde; ölçü, uyak ve redif gibi ahenk unsurları olmak zorundadır.)
- ✓ **Bir olay anlatılmaktadır.**
(Manzum hikayeler için olay zorunludur.)
- ✓ **Sözcükler genel anlamda gerçek anlamıyla kullanılmıştır.**
(Manzumelerde genelde sözcükler gerçek anlamıyla kullanılır.)
- ✓ **İstenirse düzyazıya biçimine dönüştürülebilir.**
(Manzumede dizeler, art arda yazılsa da anlam çok fazla değişmez.)

❖ Şiir örneği

❑ *Selam saygı hepinize
Gelmez yola gidiyorum
Ne şehire ne de köye
Gelmez yola gidiyorum*

*Gemi bekliyor limanda
Gideceğim bir ummanda
Gözüm kalmadı cihanda
Gelmez yola gidiyorum*

*Eşim dostum yavrularım
İşte benim sonbaharım
Veysel karanlık yollarım
Gelmez yola gidiyorum*

❖ Okuduğunuz Şiirin Özellikleri

- ✓ **Dizeler halinde yazılmıştır.**
(Şiir, dizeyle yazılmak zorundadır.)
- ✓ **Ölçü ve uyak kullanılmıştır.**
(Şiirde ölçü ve uyak olmak zorunda değildir.)
- ✓ **Olay örgüsü yoktur.**
(Şiirin olay örgüsü olmaz.)
- ✓ **Sözcükler genelde sanatsal işlevde kullanılmıştır.**
(Şiirde imge ve çağrışımı yakalamak için bu gereklidir.)
- ✓ **İstense de düzyazıya çevrilemez.**
(Şiirde dizeleri art arda yazmak şiirin anlamını bozar.)
- ✓ **Şiirde bireysel konular ön plandadır.**
- ✓ **Şiir, coşku ve heyecana bağlı bir metindir.**

D. ŞİİR VE GELENEK

- ✓ Şiir geleneği daha önce yaşamış şairlerin eserleriyle oluşur.
- ✓ Geleneği oluşturan şairler arasında sanat anlayışı bakımından bir ortaklık vardır.
- ✓ Dil, tema, yapı bakımından birbirleriyle benzer şiirler yazan şairler, bir geleneği başlatırlar.
- ✓ Sonraki dönemlerde de bazı şairler, önceki şairlerin başlattığı bu şiir geleneğine bağlı olarak eserlerini yazarlar.
- ✓ Türk edebiyatında üç tür şiir geleneğinin varlığından söz edebiliriz:
 - a. Halk şiiri geleneği
 - b. Divan şiiri geleneği
 - c. Modern şiir geleneği

1. HALK ŞİİRİ GELENEĞİ

- ✓ İslamiyet'ten önceki şiirin bir devamı niteliğindedir, bu anlamda da halk şiiri geleneği, bizim en eski şiir geleneğimizdir.
- ✓ Toplum için sanat anlayışı taşır.
- ✓ Dili sade, halk dilidir.
- ✓ Şiirlerin nazım birimi dördlüktür.
- ✓ Ritim hece ölçüsüyle sağlanır. Hece ölçüsünün de en çok 7'li, 8'li, 11'li kalıpları kullanılmıştır.
- ✓ Halk şiirinde genellikle yarım uyak kullanılmıştır.
- ✓ Biçimden çok, konu önemlidir.
- ✓ Anlatım yalın, içten, canlı ve akıcıdır.
- ✓ Somut dünya-sevgili anlatılmıştır.
- ✓ Şiirlerde başlık yoktur. Şiirler nazım biçimlerine ve türlerine göre adlandırılır: koşma, semai, varsağı, koçaklama gibi.
- ✓ Şiirler "bağlama" adı verilen saz eşliğinde doğaçlama olarak söylenmiştir.
- ✓ Söz sanatlarına, kalıplaşmış söyleyişlere (mazmun) aşırıya kaçılmadan yer verilmiştir. Örneğin kalem kaş, inci diş, selvi boy gibi ifadeler kalıplaşmış sözlerdir.

DERS

❖ **Halk şiiri geleneğiyle yazılmış şiir**

❑ *Kalktı göç eyledi avşar elleri*

Ağır ağır giden eller bizimdir

Arap atlar yakın eyler ırağı

Yüce dağdan aşan yollar bizimdir

Belimizde kılıcımız kirmani

Taşı deler mızrağımın temreni

Hakkımızda Devlet Vermiş Fermanı

Ferman padişahın dağlar bizimdir

Dadaloğlum yarın kavga kurulur

Öter tüfek davlumbazlar vurulur

Nice koç yiğitler yere serilir

Ölen ölür kalan sağlar bizimdir

Nazım birimi: Dörtlük

Uyak düzeni: abab/cccb/dddb

Ölçü: 11'li hece ölçüsü

Dili: Yalın

2. DİVAN ŞİİRİ GELENEĞİ

- ✓ Divan şiirinin dilinde Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar sıkça görülür. Bu dönemin Türkçesine "Osmanlı Türkçesi" denir.
- ✓ Nazım birimi beyittir.
- ✓ Aruz vezni kullanılmıştır.
- ✓ Şiirlerde aşk, tabiat, din, tasavvuf gibi genellikle ferdi konular işlenmiştir.
- ✓ Şiirlerde konu bütünlüğüne ve bütün güzelliğine değil, beyit güzelliğine yer verilmiştir. Yani en güzel şiiri yazmak değil, en güzel beyti yazmak amaçlanmıştır.
- ✓ Genellikle zengin kafiye kullanılmıştır.
- ✓ Soyut bir dünya-sevgili anlatılmıştır.
- ✓ Mazmun adı verilen kalıplaşmış sözcükler sıklıkla kullanılmıştır.
- ✓ Son beyitte şair mahlasını söyler
- ✓ Süslü ve ağır bir dil kullanılmıştır.
- ✓ Şiirlerde Arap, Fars ve Türk nazım biçimleri kullanılmıştır.

❖ **Divan şiiri geleneğiyle yazılmış şiir**

❑ *Tahammül mülkünü yıktın Hulagu Han mısın kâfir
Aman dünyayı yaktın ateş-i sızan mısın kâfir*

*Nedir bu gizli gizli ahlar çak-i giribanlar
Aceb bir şuha sende âşık-ı nalan mısın kâfir*

*Sana kimisi canım kimi cananım deyü söyler
Nesin sen doğru söyle can mısın canan mısın kâfir*

*Niçin sık sık bakarsın öyle mirat-ı mücellaya
Meğer sen dahi kendi hüsnüne hayran mısın kâfir*

*Nedim-i zarı bir kâfir esir etmiş işitmişim
Sen ol cellad-ı din ol düşmeni iman mısın kâfir*

Nazım birimi: Beyit

Uyak düzeni: aa/ba/ca/da/ea

Ölçü: Aruz ölçüsü

Dili: Süslü ve ağır

3. MODERN ŞİİR GELENEĞİ

- ✓ Bu şiir geleneğinde şiirde ölçünün, nazım biriminin ve kafiyenin şart olmadığı savunulmuş ve ölçsüz ve kafiyesiz şiirlerin örnekleri verilmiştir.
- ✓ Divan şiirindeki gibi soyut değil, somut konular işlenmeye başlanmıştır.
- ✓ Dizelerin uyaklanması, şairin isteğine göre değişmiştir.
- ✓ Çoğunlukla serbest ölçü kullanılmıştır.
- ✓ Bu gelenekte oluşan nazım biçimlerinde, bentlerdeki dize sayısı eşit olmayabilir.
- ✓ Şiire günlük hayat konu olmaya başlamıştır.
- ✓ Her şiirin, konusuyla ilgili bir adı vardır.
- ✓ Şiirde konu birliği vardır.
- ✓ Şiirde şairin mahlası (takma adı) bulunmaz.
- ✓ Yeni Türk şiirinde nazım birimi beyit ya da dörtlük değil, dizedir.
- ✓ Önemli olan şiirin iç ahengidir, görüşü baskındır.
- ✓ Anlam bir dizede tamamlanmayıp sonraki dizeye aktarılabilir.
- ✓ Ortak mazmunlar yoktur, şair kendine özgü mecazlar oluşturur.

DERS

❖ Modern şiir geleneğiyle yazılmış şiir

ANLATAMIYORUM

Ağlasam sesimi duyar mısınız,
Mısralarımda;
Dokunabilir misiniz,
Gözyaşlarıma, ellerinizle?
Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu
Bu derde düşmeden önce.
Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün;
Epeyce yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum.

Orhan Veli KANIK

Nazım birimi: düzensiz bentler halinde yazılmış

Uyak düzeni: -

Ölçü: Serbest ölçü

Dil: Sade

canli
dershane
.net

KONU TARAMA SORULARI

1. Avludan geçtiğini gördü gelinin

Suya gidiyordu öğle güneşinde

Ardında bebesi yalınayak

Geride Karabaş

Tozlu yoldan

Söğütlerin oradaki çeşmeye

Yalağında bulutlar yıkanan çeşmeye

Bu dizelerde aşağıdaki şiir türlerinden hangisine özgü bir nitelik vardır?

- A) Lirik
- B) Satirik
- C) Pastoral
- D) Didaktik
- E) Epik

2. Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı

Şevk akşamında endülüs üç defa kırmızı

Yukarıdaki dizeler için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Zengin kafiye kullanılmıştır.
- B) Divan şiiri geleneğini yansıtmaktadır.
- C) Nazım birimi beyittir.
- D) Aruz ölçüsüyle yazılmıştır.
- E) Redif kullanılmıştır.

KONU TARAMA SORULARI

3. Benim bu gidişe aklım ermiyor
Fukara halini kimse sormuyor
Padişah sikkesi selam vermiyor
Kefensiz kalacak ölümüz bizim

Bu dizelerde aşağıdaki şiir türlerinden hangisine özgü bir nitelik vardır?

- A) Satirik
- B) Didaktik
- C) Lirik
- D) Dramatik
- E) Epik

4. Durduk, süngü takmış kafir ayakta
Bizde süngü yok
Bir hayret kızılığı akardı üstümüzden
Dehşetten daha çok
Durduk, süngüsü düşmanın pırlıl pırlıl
Önümüze çıktı bir gündüz bir gece
Korku değil haşa
Bir büyük düşünce.

Bu dizelerde aşağıdaki şiir türlerinden hangisine özgü bir nitelik vardır?

- A) Didaktik
- B) Epik
- C) Lirik
- D) Pastoral
- E) Satirik

KONU TARAMA SORULARI

5. Karac'ođlan der ki kondum göçölmez
Acıdır ecel şerbeti içilmez
Üç derdim var birbirinden seçilmez
Bir ayrılık bir yoksulluk bir ölüm

Bu dizelerle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) 11'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.
- B) aaab şeklinde kafiyeleşmiştir.
- C) Halk edebiyatı geleneğini yansıtmaktadır.
- D) Ayrılık, ölüm ve yoksulluk ana temasıdır.
- E) Zengin kafiye kullanılmıştır.

6. Gelirim amma döverler
Bizi bu ilden kovarlar
Güzel olanı severler
Ben ölürüm görmeyince

Bu dizelerle ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Halk şiiri geleneğini yansıtır.
- B) Düz ayak düzeniyle yazılmıştır.
- C) -erler eki rediftir.
- D) Yarım ayak kullanılmıştır.
- E) 4+4 8'li hece ölçüsüyle yazılmıştır.

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net

E | canlı
dershane
.net